

Lui worden

Ander werk van Henk van der Waal

De windsels van de sfinx (gedichten, 1995)

C. Buddingh'-prijs 1996

Schuldsanering (gedichten, 2000) nominatie Paul Snoek

Poëzieprijs 2001

De aantochtster (gedichten, 2003) nominatie vSB Poëzieprijs 2004

Vreemdgang (gedichten, 2007)

De kunst van het dichten (interviews en essays,

met Erik Lindner, 2009)

Zelf worden (gedichten, 2010) Ida Gerhardt Poëzieprijs 2012,

nominatie vSB Poëzieprijs 2011

Denken op de plaats rust (filosofisch essay, 2012)

In de ogen van de god (gedichten, 2014)

Mystiek voor goddelozen (filosofische dialoog, 2017)

Door alle honderd harten wit te kalken (gedichten, 2018)

De uitbraak (roman, 2020)

De letterkast van het onvoltooide (gedichten, 2022)

Henk van der Waal

Lui worden

Minder willen,
vrijer voelen,
anders denken

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2026

Copyright © 2026 Henk van der Waal

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Uitgeverij bv, Weteringschans 259, 1017 xj Amsterdam. Ook tekst- en data-mining van deze uitgave is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de uitgeverij.

Voor de productie van de boeken van Querido wordt alleen gebruikgemaakt van duurzaam en verantwoord geproduceerd papier.

Omslag Bart Heideman

Foto auteur Bianca Sistermans

Binnenwerk Perfect Service, Reeuwijk

ISBN 978 90 253 2112 3 / NUR 320

www.querido.nl

‘Nee,’ zei Japi, ‘ik ben niks en ik doe niks. Eigenlijk doe ik nog veel te veel.’

– Nescio

It's not just our economics that need to change. We need to change the way we see the world and our place within it.

– Jason Hickel

Inhoud

De eerste rede 9

Het open midden

De tweede rede 77

Willen, voelen, denken

De derde rede 197

Exonome plekken

Nawoord 304

Verantwoording 307

Bronnen 308

Bibliografie 310

De eerste rede

Het open midden

Te vaak trapte ik erin. Mijn vriend zei wat, ik zei wat terug, hij begon te vertellen, ik begon ook te vertellen, hij kwam met een theoretje, ik vulde hem aan, hij trok een conclusie, ik reageerde enthousiast, hij begon onduidelijk te hummen, ik deed er nog een schepje bovenop, hij knip-perde met zijn ogen, ik ratelde door, hij hield zijn mond, ik verhief mijn stem, hij drukte zijn lippen strak op elkaar, ik ging nog harder praten, hij wendde zich af, ik draaide me naar hem toe. Hij bleef stil, helemaal stil.

Tijdens welke ontmoeting ik voor het eerst doorhad dat hij mij als het erop aankwam negeerde, weet ik niet meer precies. Ik kan daar nog altijd niet de vinger op leggen. Wel weet ik dat het besef dat hij mij niet echt serieus nam mij steeds vaker ineen deed krimpen. Als dat gebeurde, spoelde ik onze gesprekken terug tot ik me weer bezeerde aan dat naargeestige punt waarop hij niet meer naar mij luis-terde als ik hem aanvulde of hem met enige bravoure een andere visie voorschotelde dan de zijne. Wat me onbewust vaak zo soepeltjes was afgegaan, lukte me op een gegeven moment echter niet meer: ik kon het in mij sluimerende besef niet meer ontwijken dat mijn vriend eigenlijk alleen zichzelf wilde horen en nauwelijks geïnteresseerd was in mijn mening. Die hinderde hem, kon hem worden gestolen.

Het groeiende inzicht dat mijn woorden bij hem op een muur van desinteresse en ergernis stuitten, maakte mij steeds onzekerder. Tijdens onze wandelingen verlieten mijn zinnen steeds vaker geforceerd mijn mond. De taalpiertjes in mijn lippen, wang en tong verstijfden dan alsof ze gedwongen werden een vreemde taal te spreken. Wat ik zei werd steeds minder gedragen door wie ik was, door wat ik wilde, met als resultaat dat ik mijn toevlucht nam tot vage algemeenheden die als slappe ballonnen in de lucht hingen te wachten tot ze door de scherpte van zijn tong zouden worden lekgeprikt.

Dat laatste gebeurde echter niet. Waarschijnlijk voelde hij zich daar te goed voor of was hij er te beleefd voor. Een andere mogelijkheid is dat hij simpelweg vond dat mijn bijdrage de moeite van zijn weerlegging niet waard was. Hoe het ook zij, al mijn verhalen en redeneringen liet hij stuklopen op de minzame knikjes van zijn welgevormde hoofd. Zijn blik verschoof na een serie van dergelijke knikjes steevast naar oneindig en terwijl ik steeds onsamenvangender verder praatte, verzonk hij in diep gepeins. Dat hij dan af en toe toch weer een glimlach op zijn gezicht toverde, was naar mijn idee een poging van zijn kant om zijn desinteresse met vriendelijkheid te verhullen.

Door die minieme blijken van genegenheid legde ik de schuld van onze stokkende conversatie lange tijd niet bij hem, maar bij mijzelf. Ik hield mezelf dan voor dat mijn een-dimensionale denkkraft niet beschikte over de souplesse van geest die nodig was om zijn aandacht te trekken en vond dat ik beter mijn best moest doen. Maar hoe grover het geschut dat ik inzette, hoe meer hij mij behandelde als een lastige vlieg die om zijn hoofd zoemde. Al mijn pogingen om tegengas te geven of een gesprek met hem te voeren beschouwde hij uiteindelijk als een smet op zijn inzicht,

als een ondermijning van zijn diepgravende intellectuele arbeid.

Na het herstel van ons contact duurde het een aantal weken voor ik erachter kwam dat mijn vriend mij op deze manier niet alleen negeerde, maar ook gebruikte. Eigenlijk lag het ingewikkelder: hij gebruikte me door me te negeren. Als hij me niet zou negeren en gewoon weer leuke en opwindende gesprekken met me zou voeren, zou ik niet het doel dienen waar hij me voor in wilde zetten. Mijn hoop dat hij de gesprekken wilde voortzetten die we een aantal jaar geleden zo gepassioneerd hadden gevoerd, bleek simpelweg onjuist.

Natuurlijk, ook toen waren er wel eens momenten geweest waarop hij praktisch onbereikbaar was voor mij en ook toen moest ik bij tijd en wijle zoeken naar de juiste toon, maar altijd was er ook die vreemde, ietwat buitenissige energie die onze gesprekken aanjoeg en ons warm liet lopen voor elkaar. Misschien was ik er te snel van uitgegaan dat hij dat gevoel nu weer tussen ons wilde oproepen. Misschien had ik zijn wat zakelijk ingesproken eenregele bericht – ‘Ik heb nog meer te vertellen’ – wat langer onbeantwoord moeten laten. Uit het feit dat hij contact zocht, had ik misschien te snel de conclusie getrokken dat ook hij vond dat onze gesprekken te bruusk waren geëindigd en dat er tussen ons nog een voorraad vriendschap lag die nog moest worden uitgepakt.

Ik had zijn ingesproken berichtje nog niet gehoord, of voelde al hoe we weer bevlogen zouden raken terwijl onze handen losjes over elkaar heen zouden liggen op het tafeltje tussen ons in. Ik zou hem aanvullen, hij zou mij aanvullen, ik zou hem tegenspreken, hij zou mij tegenspre-

ken. De ene keer luid, de andere keer fluisterend zouden we met vuur in onze ogen de ene hoogdravende conclusie na de andere trekken. Net als toen zouden onze redeneringen soms hard op elkaar botsen, maar nooit zou dat ergernis of minachting bij de ander wekken. Die gedroomde verwachting liet ik opbollen uit dat magere berichtje van hem.

Onterecht, weet ik nu. Met terugwerkende kracht ben ik er zelfs niet meer zo zeker van of ik hem indertijd ook al niet te veel was. Ik ben er niet langer van overtuigd dat hij toen werkelijk vond dat wat we toen aanraakten, iets was van ons samen: een uit twee bronnen voortgekomen ongedeelde gedachte. Ik sluit niet langer uit dat wat ik als de meest inspirerende momenten van mijn leven heb ervaren, voor hem bijzaak was, iets waar hij doorheen moest om het hoogste aan te tikken. Achteraf denk ik dat ik niet meer dan een ladder voor hem ben geweest die hij, eenmaal beklommen, achteloos weg kon werpen.

Ik kan niet uitsluiten dat een dergelijke kenschets van onze vriendschap niet al eens tijdens de jaren van radio-stilte die volgden op onze laatste gesprekken door mijn hoofd was geschoten. Maar als het besef dat hij me tijdens onze laatste reeks ontmoetingen stelselmatig had genegeerd én gebruikt ergens in mijn bewustzijn lag opgeslagen, dan werd dat door het horen van zijn bericht direct en volkomen gewist. Hij zocht contact! Hij had ingesproken! Hij wilde met mij verder!

Het was ongetwijfeld beter geweest als ik me niet direct door de golf van vreugde die door me heen sloeg bij het af-luisteren van het bericht van mijn vriend, had laten mee-voeren. In plaats daarvan had ik de toon waarop hij sprak en het mededelende karakter van zijn boodschap moeten ont-

leden. Want wie valt er nu na jaren niets van zich te hebben laten horen binnen met de woorden: 'Ik heb nog meer te vertellen.' Geen 'Hallo' of 'Hoe gaat het met je?' Geen 'Sorry dat ik...' of 'Ik zou het leuk vinden om weer eens...' Niets van dat al, alleen die zes woorden die bij nader inzien meer weg hadden van een dreigement of decreet dan van een toenaderingspoging. Als ik iets wijzer, iets verstandiger was geweest, had ik zijn bericht even laten betijen, even laten indalen. Maar zo wijs en verstandig was ik niet. Hoewel ik al heel wat jaren meeding, was ik nog altijd spontaan, weinig consistent, behoorlijk nieuwsgierig en veel te welwillend.

Een andere mogelijkheid is dat ik verliefd was. Een vriendin zei dat een keer tegen me toen ik weer eens vanuit het niets over hem begon te praten. 'Je bent gewoon verliefd,' hield ze me met een samenzweerderige glimlach voor. Maar wat is dat, verliefd? Verklaart het gebruik van dat ene woord de obsessie die ik voor hem had en heb? Vergoelijkt dat ene woord de vernederingen die ik me door hem liet welgevallen? Het zou kunnen, maar naar mijn idee versluiert dat woord de diepte en gelaagdheid van mijn gevoel voor hem.

Hoewel ik onder de indruk was van de statige gestalte van mijn vriend en van het scheve, ietwat hautaine trekje om zijn mond in zijn verder vrijwel symmetrische gelaat, viel ik vooral voor de bedachtzame en melodieuze toon waarop hij sprak. Hij wekte een voortdurend gevoel van bewondering en ongeloof in me op, omdat ik niet snapte en kon achterhalen waar hij zijn kennis had opgedaan en waaraan hij zijn inzichten ontleende. Het leek alsof de hele wereldbibliotheek in hem was uitgegoten. Het was alsof hij alle ideeën die priesters, filosofen en wetenschappers als waarheden aan de mensheid hadden opgedrongen,

moeiteloos kon combineren en tot nieuwe inzichten kon samensmeden.

Wat me daarbij nog het meest fascineerde was dat hij gedurende het tentoonspreiden van al deze doorleefde wijsheid zichzelf volledig genoeg was. Niet op de platte manier van mensen die om duistere redenen vol zijn van hun eigen leegte. Nee, hij leek zijn zelfgenoegzaamheid te ontlelen aan een voortdurende zelfbeschouwing, of eigenlijk werkelijkheidsbeschouwing. Met iedere ademteug haalde hij alles en iedereen bij zich naar binnen, onderwierp dat aan een diepzinnige analyse en gaf vervolgens alles en iedereen gekend en met zichzelf verrijkt weer aan zichzelf terug.

Omdat ik een tijdlang zo dicht in zijn nabijheid heb verkeerd, kreeg ook ik mezelf regelmatig terug als wie ik was. Niet dat dat altijd zo'n pretje was, want het maakte, zeker toen ons contact weer intensiever werd, ook duidelijk hoe groot de afstand tussen ons was. In de spiegel van zijn inzicht kwam ik er nogal bekaaid van af. De gaten in mijn kennis, mijn manke logica en mijn onbeholpen interpretatie van wat ik zag en las staken scherp af bij zijn alles overziende blik. Dat versterkte in mij echter wel het idee dat ik in hem iemand had om me aan op te trekken. Dat zijn aandacht voor mij eruit bestond mij te negeren, verrijkte me in zoverre dat ik door hem wist waar ik stond en waar ik naartoe moest. Sneller dan ik doorhad, werd hij daardoor mijn absolute ideaal, mijn gedroomde zelf, en bleef er van mij zonder hem maar weinig over. Met hem was ik alles, zonder hem was ik niets, met hem voelde ik me sterk en opgetogen, zonder hem voelde ik me somber en mislukt. Alles wees er kortom op dat ik aan hem verslaafd was geraakt.

Dat verslaving en verliefdheid moeilijk uit elkaar zijn

te houden, begrijp ik. Dat ik mezelf uiteindelijk toch verslaafd ben gaan noemen en niet verliefd, komt omdat ik het verkeren in zijn nabijheid belangrijker vond dan door hem bewonderd of geliefkoosd te worden. Ik denk zelfs dat ik dat laatste als een knieval van zijn kant voor mijn gebrekkige staat van zijn zou hebben beschouwd. Het kan ook dat ik me afhankelijk van hem maakte, omdat ik na onze hereniging al snel voelde dat een gelijkwaardige relatie er niet meer in zat. Onder het mom van 'beter iets dan niets' leverde ik me kortom aan hem uit.

Dat verklaart in ieder geval de graagte waarmee ik telkens weer in zijn val trapte en alsmaar vragen aan hem stelde in een poging een enkele kruimel van zijn gereflecteerde aandacht toegeworpen te krijgen. Het partikeltje inzicht dat mij op deze wijze af en toe ten deel viel beschouwde ik als een zaadje dat ik in mezelf moest laten uitbotten. Als ik dat zou bevochtigen met geduld en lankmoed, zou ik vast en zeker net zo worden als hij. Mijn leven zou sprankelen als ik zijn woorden als een mantra eindeloos in mezelf zou herhalen en tegen het licht zou houden. En niet alleen mijn leven, maar ook en juist dat van alle anderen. Want van gesprekspartner had hij me in een paar weken tijd omgetoverd tot instrument, tot volger, tot echoput.

De ondoorgrondelijke wijsheden die ik bij Gods gratie toegeworpen kreeg, soms in de vorm van een knikje van zijn hoofd als reactie op een frase die ik hem voorhield, soms in de vorm van een uitgebalanceerde zin die hij uit het niets als een ouwel op mijn tong liet smelten, waren namelijk nooit specifiek voor mij bedoeld. Nee, dat waren cadeautjes die hij mij weliswaar liet uitpakken, maar die eigenlijk voor de anderen, altijd weer die anderen, bedoeld waren. Hij wilde een filosoof zijn, maar zeker niet een

therapeut. Hij wilde een leraar zijn, maar zeker niet een vriend of geliefde. Hij wilde een profeet zijn, maar zeker niet een gesprekspartner.

Misschien dat ik me daarom uiteindelijk van hem heb losgemaakt. Maar nu ik er nog eens over nadenk, is het waarschijnlijker dat hij mij met zachte hand steeds verder van zich af heeft geduwd, zoals een vogel die zijn jong het nest uit werpt. Op het moment dat hij wist dat ik zou doen waar hij mij voor nodig had, ging hij me nog meer korten op zijn aandacht, want hij wist dat ik juist dan aan iedereen die het horen wilde zou zeggen wat hij te vertellen had. Juist dan zou ik zijn roepstoeter worden en hem ondanks alles mijn vriend blijven noemen.

De eerste keer dat hij in een monoloog verviel was toen we na een van onze wandelingen door de stad in een duistere kroeg wat gingen drinken. Hoewel het er vrij druk was, konden we op de tussenverdieping gemakkelijk een tafeltje bemachtigen. Net daarvoor had ik weer eens tegen beter weten in geprobeerd een gesprek met hem aan te knopen. Ik had eindeloos vragen gesteld waar geen antwoord op kwam en uiteindelijk had ik mijn toevlucht genomen tot het poneren van wat stellingen in de hoop op een uiteenzetting of weerwoord van zijn kant, maar hij bleef schijnbaar gedachteloos zwijgen. Behalve dat ik me daardoor klein en overbodig voelde, raakte ik er ook door geïrriteerd. Ik voelde me een schrijver die niet wordt gelezen, een docent naar wie geen leerling luistert.

Om hem uit de tent te lokken zette ik het daarom nog een keer dik aan en vroeg hem onomwonden hoe hij aankeek tegen zaken als de opwarming van de aarde, de toenevende oorlogsdreiging en de polarisatie in de samenleving. Werd het niet eens tijd voor actie? Moest hij, moesten wij,

niet eens een keer wat doen? Na op deze ietwat potsierlijke serie vragen een schamper lachje ten antwoord te hebben gekregen, had ik genoeg van zijn afwerende houding, versnelde mijn pas en stapte het eerste het beste café binnen.

Tot mijn verbazing versnelde hij ook zijn pas, volgde mij gedwee naar binnen en ging braaf als een kind aan het tafeltje zitten waar ik op af was gestevend. Met een totaal afwezige blik staarde hij daarna voor zich uit en reageerde nauwelijks op mijn vraag of hij ook een biertje wilde. Pas veel later begreep ik dat die blik betekende dat hij zich terugtrok in zijn schulp om een aanloop te nemen voor, ja voor wat? Ik ben het maar een rede gaan noemen.

Die rede leek al te zijn begonnen toen ik, onhandig manoeuvrerend met de twee biertjes die ik aan de overvolle bar beneden had bemachtigd, weer de trap beklom naar ons tafeltje. Het was daarboven ineens een stuk drukker geworden en het doffe geroezemoes dat me net nog de mogelijkheid had benomen om me verstaanbaar te maken, was verstomd. De cafégangers stonden niet meer in kleine groepjes met elkaar te kletsen, maar hadden zich omgedraaid om publiek te zijn voor iemand die hen in de hoek waarnaartoe ik op weg was op een even zachte als dwingende toon toesprak.

Dat kreeg ik pas door toen mij door luid gesis vanuit verschillende kanten duidelijk werd gemaakt dat mijn poging me bij mijn vriend te voegen behoorlijk storend was. Toen ik hem met nog een meter of wat te gaan in het vizier kreeg en zag hoe hij geconcentreerd en gedreven de ene zin aan de andere reeg, bleef ik beduusd staan, de twee biertjes als schuimende verwijten voor me houdend. Twee uur lang had meneer gezwegen en op geen van mijn vra-

gen antwoord gegeven en ik was nog niet weg of hij begon tegen een stel halfdronken wildvreemden van alles te verkondigen.

Nadat de steek van jaloezie op al deze mensen die gratis en voor niets de nectar van zijn lippen mochten likken was weggetrokken, liet ik me ondanks mijzelf ook verleiden door zijn bijna gezongen voordracht. Behalve dat zijn woorden tot iedereen persoonlijk gericht leken, keken ook zijn ogen bijkans iedereen tegelijk aan. Het duurde dan ook niet lang of hij had met zijn Mona Lisa-achtige blik alle toehoorders gehypnotiseerd. Ik was de enige die nog wat weerstand bood aan zijn bedwelmende taal en nog wat kritische distantie aan de dag legde ten aanzien van zijn boude stellingen. Het inmiddels al verschaalde biertje dat ik voor mijn vriend had gehaald, hield ik voor de neus van de vrouw die in lichte trance naast me stond. Ze keek ietwat verstoord naar me op, maar pakte het wel aan, overigens zonder me te bedanken.

‘De mens is te machtig geworden, veel te machtig,’ waren de eerste woorden die ik echt registreerde. Ik vond dat gelijk nogal zwaar aangezet. Bovendien hield zo’n uitspraak geen rekening met het publiek hier, dat toch kwam om zich te vermaken en niet om in algemene termen de maat genomen te worden. Het had er alle schijn van dat ik dat laatste mis had, want de stilte waarmee iedereen deze woorden verwelkomde verraadde enige instemming, die zelfs vermengd leek met een begin van schaamte. Vooral bij dat laatste voelde ik me behoorlijk ongemakkelijk.

Ietwat onbeholpen probeerde ik hem dan ook van op afstand te bewegen om op te houden met deze gekkigheid of in ieder geval om zijn toon te matigen. Hoewel ik bij voorbaat wist dat mijn poging alleen maar kon mislukken, kon

ik het niet laten om grimassen op mijn gezicht te toveren, overdreven nee te schudden met mijn hoofd en zelfs met mijn hand te zwaaien van 'rustig, rustig'.

Het had allemaal geen effect. De hoge mate van concentratie waarin mijn raadselachtige vriend zich inmiddels bevond en het stiekeme genieten van de aandacht die hem ten deel viel, maakten hem blind voor mijn bezorgde blikken en gebaren. Ik had simpelweg te accepteren dat deze denkmachine, eenmaal op gang gekomen, niet meer was te stuiten.

'Jullie weten het, ik weet het,' ging hij verder, 'de mens is te slim geworden, te overheersend, te mobiel, te veeleisend, te roofzuchtig. De mens heeft de aarde in zijn greep gekregen, heeft elke kracht die groter was dan de zijne, elk geheim dat hem verwonderd achterliet, elk mysterie dat hem onwillekeurig gezag inboezemde met dedain aan de kant geschoven, het in stukjes geknipt en op de afvalberg van de geschiedenis gestort. Elk verband dat hem temde of hem iets gaf om voor te leven én te sterven heeft hij uiteengeplozen, er de relativiteit van aangetoond en er zich triomfantelijk van ontdaan. Dat is net zo lang doorgegaan tot dit veel te slimme en veel te geraffineerde dier niets anders meer overhad dan zichzelf, dan zijn eigen verlangen, zijn eigen levensdrift, zijn eigen machtswellust, zijn eigen geldingsdrang, zijn eigen ego. Voor dit denkende dier is het perspectief dat hij diep vanbinnen in zichzelf opgesloten vond, het enige perspectief geworden. Dat perspectief is zijn ongeremde voorstellingsvermogen en ongebreidelde vernuft aan gaan drijven. Daarvoor moest en moet alles wijken.

Want hoezeer dit met oogkleppen uitgeruste taaldier ook alle feiten op een presenteerblaadje krijgt aangereikt

en dus weet heeft van zijn eigen penibele situatie, uiteindelijk luistert hij alleen naar dat kleine stemmetje dat vanuit zijn duistere binnenste tot hem spreekt. "Het gaat om jou, jij bent het centrum van het universum, als je alles bij elkaar optelt en aftrekt, blijft er niets anders over dan jouw bewustzijn, jouw verlangen, en ja, dat mag bevredigd worden, wat zeg ik, dat móét bevredigd worden, maak je daarom geen zorgen, maar wees trots op jezelf, jij bent het middelpunt van alles, ook al weet je dat dat niet zo is."

Pff, het werd me even te veel. Ik wist dat hij onstuitbaar was als hij aan het oreren sloeg over 'de mens'. Ik had dat vaak genoeg meegemaakt en daar ook altijd mijn vraagtekens bij gezet. Hoezo 'de mens'? was altijd mijn standaardreactie. Bestaat die dan? Is die mens niet dermate veelvormig dat daar niet zomaar eenduidige uitspraken over te doen zijn? Wat onttrek je wel niet aan het zicht als je al die menselijke wezentjes reduceert tot één model-exemplaar? Bega je dan niet een grove verbale gewelddaad? Mijn bezwaren wuifde hij echter altijd geërgerd weg. 'Je kunt niet denken als je niet durft te veralgemeniseren,' las ik dan in de frons die over zijn gezicht trok.

Dat hij tegenover mij in die algemene termen sprak, vond ik tot daaraan toe. Onder vrienden mag je af en toe overdrijven. Maar een stel onvoorbereide cafégangers om je vinger winden met een dergelijke tactiek vond ik pijnlijk en grotesk. Waar baseerde hij zijn inzicht op en waarom zou dat beter, waardevoller en diepzinniger zijn dan het inzicht dat deze mensen zelf ten aanzien van zichzelf of hun soort hadden? Had hij niet door dat de stilte die heerste op die tussenverdieping geen enkel bewijs vormde voor de geldigheid van zijn bewering? Was hij zo ijdel dat hij dacht geen rekening te hoeven houden met de mo-

gelijkheid dat deze mensen alleen maar naar hem luisterden omdat er eindelijk eens wat gebeurde? Was hij zo blind dat hij niet zag dat ze ondanks de schrik in hun ogen zijn woorden eigenlijk licht geamuseerd wegspoelden met iedere slok die ze namen van hun wijntje of hun biertje?

Het kan niet anders of hij voorvoelde mijn oplopende irritatie en mijn sterke neiging om hem als een verdwaalde gek achter dat tafeltje vandaan te trekken en mee naar buiten te slepen. In ieder geval hield hij zich een moment stil. Van de ruimte die mij dat gaf om zijn rede bruusk te beëindigen, maakte ik echter geen gebruik. Ingeklemd als ik stond tussen de even nieuwsgierige als sensatiebeluste cafébezoekers, kon ik me nauwelijks verroeren.

Voorals de vrouw naast mij, die ik net nog een biertje in de hand had gedrukt, leek niet de minste verplaatsing van mij te accepteren. Om geen slachtoffer te worden van de klaarliggende verontwaardiging in haar blik, hield ik me daarom gedeisd en wachtte net als de anderen gespannen af of mijn vriend nogmaals de vinger zou weten te leggen op een pijnlijke waarheid.

‘De mens is een machtswellusteling pur sang,’ deed hij er direct nog een schepje bovenop. ‘Hij is het onverzadigbaarste dier dat deze planeet heeft voortgebracht. Op zijn roofzucht en bezitsdrang en controledrift staat geen maat. Hij is een eendimensionale narcist. Alles is voor hem, alles is van hem en alles draait om hem. Alles wat hem verhindert zijn macht uit te breiden ervaart hij als slecht en als weerstand die koste wat het kost moet worden bestreden en overwonnen.’

Dat wat hij gratis en voor niets door de natuur toegeschoven kreeg of op grond van eigen lichaamskracht aan de natuur wist te onttrekken, was hem niet genoeg en veel

te min. Deze presentjes waren hem te schaars en maakten hem te afhankelijk van de omstandigheden. Dat enkel kunnen plukken, zoeken en vinden van wat er toevallig voorhanden was maakte hem onzeker. Hij kon dat leven bij de dag niet aan, vond dat veel te risicovol en zocht naarstig naar manieren om het kleine beetje verruimd bewustzijn dat de natuur in hem had aangestoken, zo lang en prettig mogelijk te laten voortduren. Hij wilde zich het kleinood dat hem op onverklaarbare wijze ten deel was gevallen niet weer laten afpakken.

In plaats van dankbaar te zijn vanwege het inzicht dat hij omhoog mocht houden, liet hij zich bekruipen door de enorme angst dat daar vroeg of laat een einde aan zou komen. Hij dacht zelfs dat die angst de stille motor vormde van dat partikeltje verruimd bewustzijn waar hij zo trots op was. Die angst aanwakkeren en inzetten voor eigen gewin werd zo zijn grote project. Beetje bij beetje smolt hij de enorme agitatie die schuilging in die angst om tot een ijzeren wil en wendde die vervolgens aan om te controleren, te onderwerpen, toe te eigenen, te misbruiken, te stelen, te ontginnen, te verdelgen, te verdedigen, te bewapenen, te consolideren, te organiseren, op te potten, te innoveren, te produceren, te consumeren.

Op al die fronten ging hij tot het uiterste. Het was zijn oorlog tegen iedereen en alles. Tot op de dag van vandaag duurt die oorlog voort. Wat wij nu "werken" noemen of "arbeid" of "ondernemen" is het voeren van diezelfde oorlog in een ander jasje. Hoewel geruststellend gereguleerd oefenen wij zelfs nog vele malen heftiger dan vroeger datzelfde ongelimiteerde geweld uit. Een geweld dat met niets of niemand rekening houdt. Ja, met degenen van wie we houden en van wie we afhankelijk zijn om onze rooftocht op deze planeet voort te zetten. Maar niet met